

"Długo napisy były naczelną uczonych zabawą". Miejsce inskrypcji łacińskich w peryferyjnych, środkowoeuropejskich kolekcjach i muzeach na przykładzie zabytków zachowanych w zbiorach polskich

„Długo napisy były naczelną uczonych zabawą” – pisał na początku XIX wieku Stanisław Kostka Potocki, pionier historii sztuki i archeologii w Polsce, autor trzytomowego dzieła *O sztuce u dawnych, czyli Winkelman polski*, wzorowanego na pracach J. J. Winckelmanna. Inspiracją dla projektu stała się krytyczna refleksja nad tymi słowami. To zdanie dobrze oddaje dawny sposób patrzenia na inskrypcje: jako samego tekstu, oderwanego od kontekstu materialnego i historycznego. Tymczasem, nowoczesne nauki – epigrafika, archeologia, muzeologia – proponują zupełnie inne podejście. Inskrypcje to nie tylko dokumenty, ale także fizyczne przedmioty, które miały swoje życie w starożytności, były zbierane i reinterpretowane w czasach nowożytnych, a dziś funkcjonują jako eksponaty muzealne.

Projekt dotyczy łacińskich inskrypcji z czasów rzymskich, które znajdują się dziś w polskich kolekcjach muzealnych. Trafiły na te tereny głównie w XVIII i XIX wieku, kiedy arystokraci, kolekcjonerzy, a także nauczyciele i humaniści – w ramach europejskiej mody na antyk – sprowadzali je z Włoch i innych regionów wchodzących niegdyś w skład Cesarstwa Rzymskiego. Obecnie są przechowywane m.in. w Muzeum Narodowym w Warszawie, Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie (oddział Muzeum Narodowego w Krakowie) czy w Muzeum w Nieborowie i Arkadii (oddział Muzeum Narodowego w Warszawie). Większość z nich nie została przebadana metodami współczesnej nauki – wiele nie było nawet publikowanych.

Celem projektu jest zbadanie tych inskrypcji, jako „obiektów z historią”: skąd pochodzą, kto je zebrał, dlaczego były zakupywane i jak były prezentowane oraz interpretowane na przestrzeni wieków. Szczególny nacisk położony zostanie na kontekst muzealny, kulturowy i polityczny – zwłaszcza, że większość tych kolekcji powstawała na terenach „peryferyjnych” wobec głównych ośrodków badań klasycznych: na terenach ziem polskich znajdujących się pod zaborami, Prusach Wschodnich czy na Śląsku.

Punktem wyjścia dla badań jest założenie, że inskrypcje trafiały do kolekcji głównie jako symbole przynależności do zachodnioeuropejskiej kultury klasycznej, często służąc jako prestiżowe dekoracje w lapidariach czy ogrodach, a nie z powodu ich kompletności czy czytelności. Równolegle istniał inny sposób ich wykorzystywania – bardziej funkcjonalny i dydaktyczny – czego przykładem jest kolekcja z Braniewa, gdzie inskrypcje gromadzono jako materiał pomocniczy do nauki łaciny, retoryki i kultury antycznej. Dziś, dzięki nowoczesnym podejściom muzealnym i interdyscyplinarnym metodom badawczym, możliwe staje się ukazanie ich pełnego znaczenia – zarówno jako źródeł historycznych, jak i obiektów o złożonych biografiach kulturowych.

Projekt wykorzystuje współczesne metody badawcze, w tym dokumentację 3D, RTI (Reflectance Transformation Imaging), badania archiwalne, oraz nowoczesne narzędzia epigrafiki cyfrowej. Pozwoli to nie tylko na lepsze odczytanie tekstów (nawet zatartych lub celowo usuwanych), ale także na odtworzenie „biografii” obiektów – ich wędrówki, zmian funkcji i sposobów prezentacji. Zastosowanie tych narzędzi pozwala traktować inskrypcje nie tylko jako źródła pisane, ale jako obiekty z warstwami znaczeń – tekstualnych, materialnych i wizualnych. Dzięki temu, projekt wnosi nową jakość do badań nad dziedzictwem antycznym oraz jego recepcją i stanowi argument na rzecz ich interdyscyplinarnego ujęcia.

Efektom projektu będą krytyczne opracowania łacińskich inskrypcji zachowanych w polskich kolekcjach muzealnych oraz powiązanych z nimi praktyk kolekcjonerskich i muzealnych. Opracowanie to uwzględni nie tylko ich treść, ale również fizyczne cechy obiektów, historię ich pozyskania, sposoby ekspozycji oraz zmieniające się konteksty interpretacyjne. Badania zaowocują nowymi edycjami krytycznymi – a także cyfrową dokumentacją. Projekt wypełnia znaczącą lukę w badaniach nad epigrafiką rzymską w Europie Środkowej, a zarazem ukazuje, że obiekty gromadzone w politycznie peryferyjnych kolekcjach, odgrywały ważną rolę w kształtowaniu nowoczesnych form pamięci kulturowej, tożsamości i uczestnictwa w europejskim dziedzictwie klasycznym.